

OVISNOSTI

Pozicijski dokument Mreže mladih Hrvatske o problemu ovisnosti i zloporabe sredstava ovisnosti

Pušenje cigareta, pijeње alkoholnih pića i korištenje ostalih sredstava ovisnosti među mladima sve je izraženiji **javnozdravstveni problem** i tema rasprave kako među roditeljima, odgajateljima/teljicama i učiteljima/teljicama tako i među stručnjacima/injama (Petričević i suradnici).

Mreža mladih Hrvatske, krovna organizacija mladih i članica Europskog foruma mladih, želi skrenuti pozornost na problem ovisnosti i zloporabu sredstava ovisnosti među mladima upravo iz perspektive mladih osoba.

Ovaj pozicijski dokument odnosi se na zloporabu svih vrsta sredstava ovisnosti, uključujući duhan, alkohol i opojne droge. Smjernice pozicijskog dokumenta mogu se primijeniti i na probleme vezane uz druge oblike ovisnosti i kompulzivna ponašanja kojima se ovaj pozicijski dokument izričito ne bavi, kao što je ovisnost o kocki (klađenje) koja značajno pogađa i mlade osobe.

Pozicijskim dokumentom naglašava se važnost ulaganja društvenih resursa u prevenciju ovisnosti i poboljšanje kvalitete života svih mladih osoba do navršene 30. godine života. Međutim, posebno se ističe važnost preventivnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu maloljetnih mladih osoba od alkohola, duhana i drugih sredstava ovisnosti, kao i nužnost omogućavanja aktivnog uključivanja mladih u borbu protiv problema ovisnosti te u proces donošenja odluka i rješavanje ostalih problema u zajednici.

OPIS PROBLEMA

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije **droga** je svaka tvar koja nakon unošenja u organizam **može modificirati jednu ili više njegovih funkcija**. Droge su dakle psihoaktivne tvari ili smjese tvari koje **djeluju na centralni živčani sustav i izazivaju promjene u doživljavanju i ponašanju**. Droge mogu biti ljekovite te se rabiti u medicinske svrhe, ali postoje i opojne droge ili sredstva ovisnosti koje se zlorabe s ciljem promjene psihičkog i/ili fizičkog stanja. Psihoaktivni učinak opojnih droga može utjecati na osjet boli, stanje budnosti, izazvati halucinacije ili uzrokovati različite smetnje u motoričkim funkcijama, mišljenju, ponašanju, zapažanju ili raspoloženju. Pri kontinuiranoj zloporabi opojnih droga

razvija se bolest ovisnosti te dolazi do mnogobrojnih zdravstvenih i socijalnih problema.

Ovisnost je prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije psihičko, a često i fizičko stanje koje nastaje **međudjelovanjem osobe i sredstva ovisnosti**. Obilježavaju ga ponašanje i drugi psihički procesi koji uključuju **prisilu za povremenim ili redovitim uzimanjem sredstva ovisnosti da bi se doživio njegov učinak ili da se izbjegne nelagoda zbog odsutnosti takvog sredstva**. Temeljno je obilježje ovisnosti o psihoaktivnim tvarima postojanje većeg broja kognitivnih, ponašajnih i fizioloških simptoma koji utječu na nastavak uzimanja psihoaktivnih tvari usprkos značajnim problemima vezanima uz njihovu uporabu. Ovisnost može dovesti do prekida, smanjenja ili značajnih promjena čitavog niza društvenih, poslovnih ili rekreacijskih aktivnosti. Pojedinač/nka može prekinuti s hobijima ili socijalnim aktivnostima kako bi sam ili u društvu drugih ovisnika uzimao/la sredstvo ovisnosti. Premda možda i uoči ulogu psihoaktivne tvari u vlastitim psihičkim i fizičkim problemima, ovisna osoba nastavit će s uzimanjem tvari.

Zlorabu sredstava ovisnosti prati tendencija **negiranja štetnih učinaka** tih sredstava. Primjer za to je već ovisnost o legalnom sredstvu ovisnosti duhanu čiji konzumenti često negiraju štetne učinke duhana. Čini se da je glavni motivirajući faktor u ovisnosti žudnja za postizanjem onih učinaka konzumacije sredstava ovisnosti koje konzument doživljava poželjnima. Ta žudnja raste uzimanjem sredstava ovisnosti izazivajući jačanje motivacije za traženjem podražaja povezanih s njom. Mehanizmi djelovanja sredstava ovisnosti ukazuju na ključnu ulogu učenja i formiranja navika u pomaku od kontroliranog prema kompulzivnom uzimanju sredstava ovisnosti.

Imajući na umu negativne učinke sredstava ovisnosti na funkcioniranje, zdravlje i život osobe neophodno je upoznati se i s prevalencijom, tj. učestalošću zlorabe sredstava ovisnosti među mladima. **Mladi najčešće konzumiraju duhan i alkohol. Marihuana je u većini europskih zemalja, pa tako i u Hrvatskoj, najraširenije sredstvo ovisnosti koje pripada u ilegalne droge i podliježe zakonskim sankcijama.** Rasprave u javnosti koje su se vodile i još se vode o legalizaciji i štetnosti marihuane prilično su zbunjujuće za mlade ljude.

Prema istraživanju Zlorabe opojnih droga među adolescentima/ama grada Zagreba (Galić i suradnici, Centar za prevenciju ovisnosti Grada Zagreba, 2001.) tijekom srednje škole više od polovine adolescenata/ica proba neku od ilegalnih droga, a gotovo svi/e probaju duhan i alkohol. Dobiveni podaci upućuju da je marihuanu barem jednom u životu konzumiralo **14%** učenika/ica osmih razreda, dok se taj broj kod učenika/ica četvrtih razreda srednjih škola penje na **53%**. Utvrđeno je i da je **11%** učenika/ica srednjih škola do završetka školovanja barem jednom probalo *ecstasy*. Dob prvog eksperimentiranja za sva sredstva ovisnosti smanjuje se u odnosu na podatke iz ranijih istraživanja.

U lipnju 2007. godine u Međimurskoj je županiji provedeno istraživanje „**Stavovi, navike i korištenje sredstava ovisnosti u mladim Međimurske županije**“. Istraživanje je provedeno na uzorku slučajno odabranih učenika/ica sedmih i osmih razreda svih osnovnih škola i drugih razreda srednjih škola u Međimurskoj županiji, a potaknuo ga je Tim za zdravlje Međimurske županije u sklopu programa **Rukovođenje i upravljanje za zdravlje u lokalnoj zajednici**» koji je vezan uz javnozdravstveni prioritet «**Prekomjerno pijenje i pušenje u mladim**». Rezultati su pokazali da je pušenje cigareta i pijenje alkohola najzastupljeniji način korištenja sredstava ovisnosti. U drugom razredu srednje škole **76,3%** mladića i **66,2%** djevojaka redovito pije alkohol, a tri puta i više u životu je bilo pijano **66,3%** mladića i **47,7%** djevojaka. Od ostalih sredstava ovisnosti najzastupljenije je korištenje sredstava za smirenje, inhalacijskih sredstava i marihuane. Sve su manje razlike među spolovima. Kod ispitanika/tanica se kao i drugdje u Hrvatskoj i Europi uočava kombiniranje različitih sredstava ovisnosti a unatoč relativno dobroj informiranosti nedovoljno je poimanje štetnosti sredstava ovisnosti i njihovog rizika po zdravlje.

ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) istraživanje provedeno u trideset europskih zemalja uključujući i Hrvatsku pokazalo je stalni trend porasta pijenja alkohola, pušenja cigareta i korištenja ostalih psihoaktivnih sredstava Republici Hrvatskoj. Podaci na uzorku 6328 učenika/ica prvih i drugih razreda srednjih škola iz Republike Hrvatske pokazuju da je **69,5%** anketiranih mladih osoba jednom u životu pušilo duhan, njih **93,4%** pilo alkohol od čega se **60,6%** napilo, **22,2%** je pušilo kanabis, **3,4%** je uzelo *ectasy*, a **2,5%** je probalo kokain. Istraživanje upućuje na raširenost konzumacije alkohola i duhana među maloljetnim osobama kojima bi s obzirom na dob i važeće hrvatske propise ova sredstva ovisnosti trebala biti nedostupna. Naročito je izražen porast pušenja duhana kod djevojaka. Istraživanje također ukazuje na neke obrasce konzumacije alkohola koji se konzumira jednom tjedno ili nekoliko puta mjesečno, ali često do faze pijanstva. Svaki drugi mladić i svaka četvrta djevojka u dobi od 15 godina bili su pijani najmanje 3 ili više puta u životu. Također je u drastičnom porastu pijenje 6 ili više puta u posljednjih mjesec dana, što ukazuje da se ne radi o ponekom popijenom pivu nego o razvijanju navike. Rizik pijenja alkohola povećava se s dobi, naročito kod mladića, ali sve je izraženija i pojava pijenja alkohola među djevojkama. Uporaba marihuane također je u stalnom porastu i kod mladića i kod djevojaka.

Navedeni podaci upućuju na to da su maloljetne mlade osobe dobna skupina u *pojačanom riziku* za povremeno isprobavanje sredstava ovisnosti, koje može prerasti u redovito uzimanje i razvoj ovisnosti. Znatno veći broj osoba proba drogu nego što ih postane ovisnicima, ali su ranija životna dob i spremnost na eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti povezane s povećanim rizikom za razvoj ovisnosti. Važno je naglasiti da su osobe koje uzimaju jedno sredstvo ovisnosti višestruko rizične i za uzimanje drugih sredstava, kao i za druge oblike rizičnih ponašanja uključujući i nasilno ponašanje (Petričević i suradnici).

Istraživanje Zloporabe opojnih droga među adolescentima/cama grada Zagreba potvrdilo je povezanost pušenja i pijenja sa zloporabom ilegalnih droga na način da je utvrđeno da je među učenicima/ama koji

puše i piju alkohol njih **67%** probalo marihuanu i **36%** teže droge, dok je kod učenika/ica koji puše duhan i marihuanu te piju alkohol njih čak **62%** probalo i teže droge. Kod mladih koji ne puše i ne piju značajno je rjeđe i eksperimentiranje s ilegalnim drogama.

Naročito je zabrinjavajuća laka dostupnost psihoaktivnih sredstava. Istraživanje provedeno u Međimurskoj županiji pokazuje da mladi smatraju da su im sredstva ovisnosti lako dostupna. Unatoč zabrani prodaje maloljetnicima/ama mladi ispitanici navode da bez problema mogu nabaviti i cigarete i alkoholna pića, a mnogi srednjoškolci/lke smatraju lako dostupnim i ilegalna sredstva ovisnosti. Na pitanje koliko bi im vremena trebalo da nabave jedan joint mladi/e ispitanici/e odgovaraju da im treba najviše 10-20 minuta (Petričević i suradnici).

Istražujući motivaciju zlorabe sredstava ovisnosti među mladima Galić i suradnici pronalaze da mladi koji nikad nisu uzeli sredstvo ovisnosti kao najčešći razlog zlorabe navode **afirmaciju među vršnjacima/njama**, dok oni/e koji su ga uzeli kao glavni razlog navode **hedonizam**.

Kao dodatne motive za zlorabu sredstava ovisnosti literatura ističe: želju za iskušavanjem novog, dosadu, transformaciju uloge obitelji, utjecaj vršnjačkih skupina, osjećaj otuđenosti, opiranje utjecaju i autoritetu odraslih, težnja za dokazivanjem zrelosti kroz kopiranje ponašanja i navika odraslih, radoznalost te želju za potvrđivanjem. Razmišljanje o posljedicama, osobito dugoročnim, kod maloljetnih osoba je slabije razvijeno. Pozitivna očekivanja od uzimanja droga u kombinaciji s nepriznavanjem rizika stvaraju pogodnu situaciju za eksperimentiranje. Ako se to ne prepozna i ne zaustavi, eksperimentiranje može prerasti u učestalije uzimanje te u ovisnost (Petričević i suradnici).

Jedno od malobrojnih istraživanja usmjereno na stavove samih konzumenata opojnih droga (uzorak od 1075 konzumenata/tica) pod nazivom Stavovi o dekriminalizaciji i legalizaciji droga u RH s obzirom na iskustvo konzumiranja (Makvić, 2003.) **pokazuje da konzumiranje bilo koje legalne droge (alkohola, cigarete ili lijekova) statistički značajno utječe na stavove o dekriminalizaciji i legalizaciji droga na način da ispitanici/ce koji imaju iskustva sa konzumiranjem legalnih droga češće zauzimaju pozitivan stav prema dekriminalizaciji i legalizaciji posjedovanja droga te su spremniji preći s konzumacije legalnih na ilegalne droge.**

Zato sastavni dio borbe protiv ovisnosti treba imati u fokusu aktivnosti kojima se nastoji utjecati na smanjenje konzumacije kako ilegalnih, tako i legalnih sredstava ovisnosti. Na smanjenje učinkovitosti strategija kojima se nastoji boriti s problemom ovisnosti negativno utječe primjena dvostrukih standarda (i odašiljanja dvostrukih poruka) kad su u pitanju sredstva ovisnosti. Dvostruke poruke uključuju nazivanje nekih sredstava ovisnosti „lakim drogama“ ili fokusiranje samo na ilegalna sredstva ovisnosti, a

zanemarivanje opasnosti legalnih sredstava ovisnosti.

Sama činjenica da velik broj ljudi konzumira legalna sredstva ovisnosti, koja isto tako uzrokuju psihičke i fizičke probleme te probleme u funkcioniranju u široj i užoj socijalnoj sredini, bez sankcija i kontrole potkrepljuje spomenutu tezu. Zamjetno je da se tek u zadnjih nekoliko godina počelo usmjeravati na problem zlorabe legalnih sredstava ovisnosti, prvenstveno alkohola i cigareta, koje se zabrinjavajuće često konzumiraju među svim dobnim skupinama te koje su čak i maloljetnim mladim osobama u Republici Hrvatskoj dostupne unatoč zakonskim propisima kojima ih se nastoji zaštititi. Kratkotrajna i neuspjela provedba Zakona o zabrani pušenja u javnim prostorima primjer je pokušaja zaštite ljudi od sredstava ovisnosti koji se pokušao provesti jednostranom voljom zakonodavca bez šireg društvenog konsenzusa. Također je nezadovoljavajuće da su u slučaju navedenog zakona zdravstveni argumenti i dobrobit ljudi dobili manje medijskog prostora i prikazani su manje značajnima od ekonomskih argumenata, iz čega proizlazi da je interes s čovjeka pomaknut prema interesu za profit, što osobito otežava borbu s problemom ovisnosti. Svakodnevno iskustvo pokazuje da se na sličan način zbog ekonomskih i drugih interesa nedovoljno učinkovito provode propisi o zabrani prodaje alkohola i duhanskih proizvoda mlađima od 18 godina.

Pri razvoju efikasnih i sveobuhvatnih strategija za borbu protiv zlorabe sredstava ovisnosti nužno je uključivanje svih društvenih aktera i njihov zajednički doprinos. Bez razvijanja šireg društvenog konsenzusa i doprinosa različitih društvenih grupa u segmentima u kojima svaka od grupa može pridonijeti zasigurno nema konstruktivnih, kvalitetnih i dugoročnih rješenja. Pritom mehanizmi prisile postaju učinkoviti tek kad su zadnji u nizu ostalih društvenih aktivnosti i reakcija, nakon drugih edukativnih i preventivnih strategija.

Važna socijalna skupina koja može postati resurs u borbi protiv zlorabe sredstava ovisnosti jesu i **sami mladi**, ako se njihovi potencijali i snažan utjecaj na vršnjake/inje mobiliziraju na pravi način. Manji broj aktivnosti usmjerenih na borbu protiv zlorabe sredstava ovisnosti prepoznaje mogućnost pozitivnog utjecaja vršnjaka/inja, ali upravo su iz takvih aktivnosti proizašle su neke kvalitetne brošure koje su pisali mladi za mlade o štetnosti konzumacije duhana, alkohola i drugih sredstava ovisnosti.

Još jedna socijalna skupina čija iskustva mogu pridonijeti boljem razumijevanju problema ovisnosti jesu i **sami konzumenti/ice opojnih droga**, koji su često također mlade osobe. Većina državnih institucija i tijela ne razmatra mišljenja konzumenata koji imaju direktno iskustvo s uporabom droga, nego ih stigmatizira i na taj način samo produbljuje postojeću socijalnu distancu i njihov marginalizirani položaj.

Važna društvena skupina koja često ima vrlo malo informacija o ilegalnim sredstvima ovisnosti, a učestalo konzumiraju legalna sredstva ovisnosti, su **roditelji mladih osoba**. Roditelji također učestalo prihvaćaju

eksperimentiranje s duhanom i alkoholom kod svoje djece. Važnost edukacije roditelja sve je češće prepoznata pa se kroz niz edukativnih projekata policije, zdravstva, škola, drugih institucija i organizacija civilnog društva sve češće organiziraju edukativne aktivnosti za roditelje te se takve aktivnosti trebaju nastaviti širiti i razvijati jer roditelji svojim stavovima i postupcima utječu na mlade.

Kao čimbenik koji dodatno utječe na stavove i aktivnosti vezane uz problem ovisnosti treba naglasiti utjecaj samog društva i važnost postojanja šireg društvenog konsenzusa u ozbiljnom pristupanju problemu ovisnosti. Analizirajući iskustva ostalih država možemo zaključiti da ovisno o političkom interesu dolazi do preokreta u „mjerama“ koje se poduzimaju protiv problema ovisnosti, ali osviještenost samih građana i građanki i njihovi zahtjevi prema upravnim i zakonodavnim tijelima također igraju značajnu ulogu. Međutim, ozbiljna prepreka sustavnoj borbi protiv problema ovisnosti svakako je *ekonomski interes* od proizvodnje i prodaje legalnih sredstava ovisnosti (duhana i alkohola) te opasnost od korupcije zbog izuzetno velike količine novca koje generira ilegalno tržište narkotika (McAllister, Brant-Zawadzki, i sur., 2001.).

PREVENCIJA OVISNOSTI I TRETMAN OVISNIKA/ICA

Postoje čimbenici u osobnosti same osobe, njezinoj obitelji ili okolini koji povećavaju vjerojatnost za zlorabu opojnih droga, a nazivamo ih rizičnim čimbenicima. Da bi prevencija bila učinkovitija, potrebno je poznavati etiologiju zlorabe sredstava ovisnosti i različite čimbenike koji povećavaju rizik zlorabe opojnih droga i razvijanje ovisnosti.

Biopsihosocijalni model (prema: Zarevski i suradnici) definira čimbenike koji utječu na eksperimentiranje s drogama i razvoj ovisnosti kao: psihološke čimbenike (vještine suočavanja sa stresom, temperament i crte osobnosti), socijalne čimbenike (utjecaj vršnjačke skupine, šire zajednice i medija, dostupnost droge i slično) i biološke čimbenike (genetske dispozicije).

Ako je u socijalnom okruženju droga dostupna te postoje neki rizici na razini psiholoških i bioloških karakteristika, povećava se vjerojatnost da će osoba krenuti s eksperimentiranjem, a zatim i postati ovisna. Međutim, postoje i oni čimbenici koji utječu na smanjenje rizika, a nazivamo ih ZAŠTITNIM čimbenicima. Cilj prevencije je ojačati zaštitne čimbenike i neutralizirati rizike. Dakle, usmjeriti se u cijelosti na osobu i njezine individualne potrebe kako bismo osnažili jake strane osobe i neutralizirali rizike.

Za uspješno organiziranje preventivne aktivnosti dodatno je važno poznavati probleme i potrebe lokalne

zajednice u kojoj se preventivna aktivnost planira provesti, kao i ostvarivanje partnerstva i povezivanje napora vladinih tijela i organizacija civilnog društva kako bi se osiguralo njihovo simultano i koherentno djelovanje koje je u tijeku s društvenim promjenama i potrebama zajednice. U tom smislu potrebno je zajednički s mladima, njihovim obiteljima, lokalnim vlastima, institucijama i organizacijama civilnog društva razvijati kreativne programe i projekte koji bi imali za cilj osnažiti osobu i doprinijeti ukupnoj kvaliteti njezinog života.

Važno je na razini lokalne zajednice osigurati savjetovanišne centre i druge sustave podrške kojima je cilj pomoći osobi s bilo kakvim pitanjima i problemima s kojima je suočena, a koje ne može sama riješiti.

Na nacionalnoj razini, trebalo bi sustavno senzibilizirati javnost kroz javne diskusije i edukacije te poticati izradu i distribuciju preventivno-edukativnih materijala. Zatim je potrebno usmjeriti potrebne ljudske i materijalne resurse na prevenciju zloporabe svih sredstava ovisnosti te na detekciju i pravovremeno pružanje pomoći onima u potrebi.

Kreiranje preventivnih mjera i tretmana za mlade s ovisničkim ponašanjem treba biti **utemeljeno na znanstvenom pristupu, odnosno na dokazima o učinkovitosti programa**; moraju ga strukturirano kreirati i izvoditi stručnjaci/inje uz aktivno uključivanje samih korisnika/ica i njihovu povratnu informaciju sukladno kojoj će se programi revidirati. Nadalje, programi trebaju biti dostupni svima, trebaju sadržavati raznolike aktivnosti koje mogu odgovoriti na potrebe različitih osoba i biti provedeni tako da se njima poštuje individualnost osobe.

Ne možemo očekivati ozbiljnije uspjehe u suočavanju s problemom ovisnosti bez aktivnog uključivanja i suradnje nadležnih institucija sa svim društvenim grupama i bez stavljanja fokusa na osiguravanje kvalitete života i razvoj socijalnih vještina svih, a osobito mladih kako bi postali kompetentni, odgovorni i aktivni članovi društva.

POZICIJA MREŽE MLADIH HRVATSKE O PROBLEMU OVISNOSTI I ZLOPORABE SREDSTAVA OVISNOSTI

Neosporan je štetan učinak svih sredstava ovisnosti, od onih legalnih kao što su duhan i alkohol do opojnih droga, na mladu osobu i njezinu socijalnu sredinu. Zbog nepovratne štetnosti sredstava ovisnosti potrebno je maksimizirati društvene napore kako do problema sa zluporabom sredstava ovisnosti i razvoja ovisnosti uopće ne bi došlo. Stoga je pozicija Mreže mladih Hrvatske da glavnina društvenih napora treba biti usmjerena na **prevenciju**.

Zbog raširenosti konzumacije alkohola i duhana među maloljetnim mladim osobama, za koje bi kupnja ovih sredstava ovisnosti trebala biti zabranjena, smatramo da je važno osigurati **dosljednu provedbu zakona** kojima se štite maloljetne mlade osobe. Ključno je stoga istražiti probleme u provedbi propisa o zaštiti maloljetnih osoba od prodaje alkohola i duhana i usmjeriti se na njihovo rješavanje.

Važno je i pojačati **preventivne aktivnosti u odgojno-obrazovnim institucijama**, ali i u **neformalnoj edukaciji**, kako bi se mladi educirali i osnažili da ne konzumiraju alkohol i duhan pa ni druga sredstva ovisnosti. Radi što uspješnije prevencije problema ovisnosti, kao i drugih društvenih problema, ključno je osigurati „lepezu“ različitih edukativnih, kreativnih i društveno korisnih aktivnosti koje bi kroz različite sadržaje zaintrigirali mlade ljude, omogućili njihovo uključivanje i aktivno sudjelovanje te time pridonijeli razvoju socijalnih vještina mladih, stvaranju kvalitetnih obrazaca komunikacije i učinkovitih strategija socijalnog funkcioniranja. Na ovaj se način razvijaju osobni potencijali mlade osobe, što ima preventivnu ulogu vezano uz ovisnost, ali i uz druge društvene probleme.

Preventivne aktivnosti trebaju se provoditi u partnerstvu škola i drugih institucija u lokalnoj zajednici s organizacijama civilnog društva i u partnerstvu s mladim osobama koje će biti i korisnici tih aktivnosti. **Mlade treba aktivno uključiti u sve segmente društvenog života, kao i u procese donošenja odluka**, a osobito u one koji se izravno tiču njihovog života. Aktivnost mladih, interes za društveno djelovanje i aktivizam značajan je resurs koji treba poticati i koji može djelovati kao zaštitni

čimbenik protiv svih društveno nepoželjnih ponašanja pa tako i zloporabe opojnih droga i razvoja ovisnosti.

Uz dobro organizirane i u suradnji provedene preventivne aktivnosti istovremeno treba biti dostupan **širok raspon tretmanskih i terapijskih programa za pomoć konzumentima/icama sredstava ovisnosti i ovisnicima**, od *harm-reduction* pristupa, medikamentoznog liječenja i liječenja u formalnim zdravstvenim ustanovama, do tretmanskih programa organiziranih unutar vjerskih zajednica i organizacija civilnog društva. Raznolikost programa omogućuje liječenje neovisno o vrijednosnom sustavu mlade osobe te širu mogućnost uključivanja u tretmanske postupke koji odgovaraju osobnosti i individualnim potrebama svake pojedine osobe.

Također, osmišljanje i provedbu aktivnosti treba provoditi u suradnji s mladim osobama, osobito društveno angažiranim mladim osobama, ali treba poslušati i same konzumente sredstava ovisnosti koji najbolje mogu dati povratne informacije i utjecati na povećanje uspješnosti programa. **Suradnja zakonodavnih i upravnih tijela sa zainteresiranim društvenim skupinama potrebna je i tijekom donošenja represivnih mjera** (kao što su mjere zabrane pušenja u javnim prostorima, mjere zaštite mladih vozača/ica kroz prometna ograničenja ili mjere prodaje određenih proizvoda maloljetnicima/ama) kako bi se oko njihovog donošenja i provedbe osigurao trajni društveni konsenzus. Uz suradnju, još jedan važan faktor pri donošenju i osiguravanju uspješnosti prethodno opisanih mjera jest i vrijeme, odnosno postupno donošenje mjera s ciljem njihovog promišljenog uvođenja i osiguravanja dugotrajnog učinka.

Vezano uz **važnost suradnje mladih i formalnih donositelja** odluka potrebno je istaknuti da je ta suradnja izuzetno važna za razvoj vještina i kompetencija mlade osobe, ali i kao doprinos jačanju institucionalnih mehanizama kojima mladi postaju faktorom pozitivnih društvenih promjena, pa tako i resursi u rješavanju problema ovisnosti dijela svojih vršnjaka. Slijedom toga, mišljenja smo da je aktivno **uključivanje mladih u društvo i njihova participacija u donošenju odluka i rješavanju društvenih problema jedan zaštitni čimbenik koji pridonosi razvoju vještina mlade osobe i koji je potrebno podržati i poticati, a aktivne i društveno angažirane mlade osobe mogu značajno pridonijeti borbi protiv problema ovisnosti kao i rješavanju drugih društvenih problema.**

LITERATURA:

- ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) istraživanje.
- Galić i suradnici: «Zloporaba droge među adolescentima», Centar za prevenciju ovisnosti Grada Zagreba, Zagreb, 2002.
- Jaap van der Stel i suradnici: Europski priručnik za prevenciju pušenja, alkohola i droga, Udruga LET, Zagreb, 2008.
- Makvić, H.: „Stavovi o dekriminalizaciji legalizaciji droga u RH s obzirom na iskustvo konzumiranja“, Zagreb, 2003.
- Marchiotti I. i suradnici: «Protiv droge zajedno», Priručnik Policijske uprave Zagrebačke i Gradskog ureda za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje Grada Zagreba, Zagreb, 2006.
- McAllister, J.F.O. i sur.: «Europe goes to pot», Time Atlantic, 2001.
- Petričević, T. i suradnici : Izvještaj projekta: SVAKA DROGA JE OPASNA - IZABERI ŽIVOT, Autonomni centar - ACT, Čakovec, 2007.
- Sakoman, S.: «Doktore, je li istina da trava čisti pluća?», Zagreb, 1995.
- Vujević, E.: «Droga opća opasnost», Zagreb, 2001.
- Zarevski, P. i suradnici: «Droge – Priručnik za edukatore», Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje grada Zagreba, Zagreb, 2006.